

II. Hefte.

- I. Noget om de, Søndensfieldd ved den store Vandflom 1789, forarsagede Udelæggesler, og den Understøttelse, de Skadelidte fik. Side 305
- II. C. S. Kärtners Flugt igennem det sydsørlige Norge 1798. 312
- III. Fougioningen angaaende Haandverksfolk paa Landet i Norge 342
- IV. Spørgsmaal i Henseende til Weiene 373
- V. Sognepræsten Paul Ron's Legat for Enter i Fredrikstad, samt til bemeldte Stads Skole 375
- VI. Trende Kong Christian den Fjerdes Forordninger om Fiskerienden og Landslodden Nordensfieldd af 1635 382
- VII. En Kongelig Bevilling af 1661 paa Potassens Tilvirkning i Norge 403
- VIII. Underretning om en ny Mæringsgreen for den flittige Bondemand i Norge, af Forfatteren til de i Aaret 1792 trykte Tanker, hvorledes Sildesfiskeriet med Tiden kunde blive mere betydeligt og til langt større Nytte end hidindtil, o. s. v. 407
- IX. Om Maal- eller Mossastrømmens Veffassenhed 413
- X. Hvad Anstalter haves i Norge for vanvittige og assindige Mennesker? 451
- XI. Om Stiftamtmand og Amtmænd i Danmark og Norge og deres Embedsforretninger 454
- XII. Kong Christian den Fjerdes Instrux for Befalingsmændene i Norge, af 1632 493
- XIII. Instrux for Amtmanden i Oplandene af 1757 505
- XIV. Nogle Optegnelser om Fattigvæsenet i Norge 529

I.

Kort Beskrivelse over Justedalene, fra 1750.

Forerindring.

Naar man undtager hvad der forekommer i og ved et Brev til Torfaus af 1693 fra Sognepræsten til Vig, Provst Jvar Eriksen Leganger (trykt i Suhms Torfaana, Hafniae 1777. 4to), haves endnu intet angaaende Sogn, hvorvel denne Provinds af Nordre Bergenhuus-Amt, især i Henseende til Jordbrug, uden Tvivl maa ansees for den vigtigste i hele Stiftet. For at bidrage til denne Mangels Afhjælpelse, meddeles denne, skjønt nu gamle, Efterretning om en Fjeldbygd i Indre Sogn. Den har af sin Forfatter Hr. Matthias Fosb, som da og længe efter var Sognepræst her, været tilfærvæn-

havende Biskop, siden Procanzler Pontoppidan, der
og formodentlig har deraf øst det lidet, han i sin
Norges naturlige Historie anfører om Sneebraen,
Justedalens største Mærkværdighed, som dog synes
mindre bekiendt, endog hos os selv, end enten Hels-
vetiens Glatscher eller Islands Isfjæle. Bing har
og betient sig heraf; men, paa sin Maade — —
Mogle Anmærkninger har jeg været at tilføie; men
for Resten leveres Beskrivelsen, som den findes i
Originalen, naar undtages, at adskillige af Forfatter-
rens Tautologie eller unyttige Ordrighed er blevet
bortskaaet, hvori jeg dog snarere har tilføet mig for
tiden end for megen Frihed.

J. Christjan Berg,
Voluntair i Rentekammeret.

Juſte

Justedalens fortællige Beskrivelse.

Hvoraf Justedalen egentlig haver sit Navn,
kan man ei tilforladelig give nogen Efterretning
om. Dog formenes, at det er et contraheret
Ord, enten deraf, at det skærer ind udi en
lang Dal fra Seelanten, og saaledes er nævnet
Jnderste eller Indre Dal, eller formodet det ex-
tenderer sig yderst i Nord, og saaledes er kaldet
Yderste Dal og nu Justedal *).

A 2

Veien

*) Hvad Forfatteren melder om Navnets Etymolo-
gie, er neppe rigtigt. Naar man i Grimans
Bergenske Fundasser 2 D. S. 207 ff. finder i
et Brev af 1625, at Stedet kaldtes Ljuste-
dal, ledes man til at troe, det kommer af Lj-
ster eller Lyster, som er Maboefogner.

Veien til denne Dal løber fra Søelantem paa tvende Steder, begge til Lands: den ene fra Lysters Hovedkirke, den anden fra Goupne Munn under Lysters Præstegjæld, saa at, paa hvilken af disse Kanter man vil, kan man reise ind til denne Dal; dog maa man først passere Lysters Præstegjæld een god Miil og tre Fierdinge igiennem, førend man kommer til dens Grændser, og det saaledes:

Fra Lysters Hovedsogn til en Gaard, hedder Kilen, er een Miil ganske flet og jevn Wei; fra Kilen maa man fare over et maadeligt Fjeld, kaldet Storhøugen, som er tre Fierdinge langt, hvorovenpaa boe tvende Jordmænd under Lysters Gjæld beliggende paa tvende separate Gaarder, paa en Distance af $\frac{1}{2}$ Miils Længde imellem hver, hvoraf den første kaldes Øres Vigedalen, den anden Nedre-Vigedalen, fra hvilken sidste falder Veien ned ad til Justedal; og strax, hvor denne sidste Gaard under Lyster slutter med sine Lodter og Lunder (d. e. Skov og Mark), begynde Justedalens Grændser, nemlig ved et Sted kaldet Storkhellen, et almindeligt Hvilested, hvor dette Steds Indvaanere, hvad heller de reise til eller fra Lyster, hvile sig gierne, før de sætte over dette Fjeld eller naar de komme derfra, eftersom der er en liden beleiligt Plads eller Flet haade før deres Heste at

bede

habe og sig selv at reere; thi har Naturen saaledes danuet det, at der er som en halvbet Munn under Fjeldet paa det Sted med rindendes Vand, at de baade der kan søge Ly mod Uveir og forfriske sig, som de og gierne pleie at spise der af den Mad, de paa Veien tage med i deres Skrapper, før de reise længere. Og er det venteligt, at dette Sted af den Hvile, Folket tager sig der, haver sit Navn Storkhellen. Men er at mærke, at man ei kan reise denne Wei især med Heste, uden fra imod St. Hansdag til imod Mortensdag, formedels det haarde Weir, der falder paa dette Fjeld med Sne og Drev i en overflødig Mængde; dog naar man desformodt kan komme til at fare den, er den baade den bedste og mækeligste Wei til Soen, ligesom man og langt snarere og uden Fare kan reise den fremfor den anden Wei, som løber til Goupnen.

Denne anden Wei fares fra Goupne Munn saaledes: Fra Gaarden Ronne, hvortil man lægger i Land, og til Gaarden Leiremo er en god og flet Miil. Derfra til Gaarden Alsno er en halv Miil meget tung, besværlig og farlig over en stor Aas, hvorhos Justedalens Grændser tage sin Begyndelse, nemlig ved en liden flet Flet kaldet Hellemo-Viene. Der tage dette Steds Opbyggere sig ligeledes, som ved Storkhellen, Hvile, før de reise ind i Præstegjældet eller der-

fra

fra til Eoen, efterfømt der findes Grøsgang baa-
de for deres Heste og Kreaturer, de nedføre til
Eoen *) at sælge. Og fares denne Vej jævnlig
baade Vinter og Sommer; men er bedst om
Vinteren, naar Isene ligge, da man farer
Elvene.

Og er Justedalen, som grændser mod Eys-
ter, paa disse tvende Steder ei paa anden Maa-
de at separere som et adskilt Præstegjeld, end
ved Gringer, Gierder, Marschstene og Fjeld-
stier, d. e., hvor smaa Bunde kan vinde langs
ned med Fjeldene i Graver til den store Elv,
som løber fra Justedalen ned i Eoen, hvilken
Elv gjør Skilsmisse imellem disse to bestrevne
Veie til og fra Eoen.

Foruden at jeg har omrørt de tvende Hvile-
steder, Størkheilen paa den høire Haand og
Hellemo-Vien paa den venstre, hvor dette Præ-
stegjeld tager sin Begyndelse, naar man reiser
fra Eoen, saa maa jeg og erindre, at fra begge
Steders Begyndelse, nemlig i Søer, kan Juste-
dalen figureres som en halv Cirkel om i Vester,
dog saa, at ongefær midt i Cirkelens Runding,
hvor Præstegaarden med Kirken er lagt, fylder
den

*) Ved Eoen forstaaer Forfatteren det Underste af
den store Sognefiord ved Eysler Præstegjeld,
hvor den faar Navn af Eysler-Fiorden og Goupne-
Fiorden.

den sig ud som et Vueslag i Øster, og derfra
igien lige ind i Nord.

Og deles da dette Sted i fire Dale:

Den første kaldes Niedalen, til hvilken
man fra Hellemo-Vien regner en god halv Miil,
som fares over en stor Aas kaldet Hougaaften,
og er fra dette ommeldte Hvilested til første Gaard
i Gielbet, som er melbt, en halv Miil. I den-
ne Dal paa den venstre Side af Elven ligge disse
før Gaarde: Vien, Øvre-Mykleør, Nedre-
Mykleør, Fosse, Sperle, Garen, men
paa den høire Side disse tre: Aarenberg,
Aasen, Brohem, tilsammen ni i Tallet. Og
er denne Dal en god Miil i Længden, ligesom
den er og baade den besværligste og farligste til
og fra Eoen; thi formedelt den store Elv, som
kommer her frem fra Dalen, der er som en Sø
om Sommeren og har udrevet aarlig de flette
Veie, ere Veiene lagte op i Biergene i Urer og
Galger, og altsaa meget besværlige; især er det
værst at komme frem, hvor Eyslers og Goupne
Veien samles, nemlig ved Aarenberg Gaard paa
den høire Side, hvor man farer over en stor
Broe, som ligger over Elven ligesom Gaarden
Fosse paa den venstre Side; thi har Elven, for-
medelt det dybe Fald ved Broen, saa stor en
Fart, at der staaer jævnlig et stort Drev som en
Regn langt over Broen, at man ved Overfarten

maa

maa see sig vel for, at man ei skal besværges eller falde ud, thi da er det umueligt at komme levendes op igien.

Og som denne Dal regnes til Kirken en god Misl, saa begynder den anden Dal derfra igien en god hols Misl ind i Øster, som før er nævnt, da man atter farer over en Broe ind paa den høire Side til den, og kaldes

Kregedalen. I denne Dal ligge disse syv Gaarde, nemlig: Bakkén, Bierk, Bannberg, Nitrie, Kiervig, Kregen, Espe. Her ligge Gaardene ganske nær ved hinanden, og er Bøien ganske god og uden nogen Besværlighed at fare. Til den tredje Dal, som kaldes

Krondalen, hvor man maa reise paa den venstre Side af Elven, er fra Præstegaarden til første Gaard imod tre Fierdingers Wei. Da ligger i denne Dal, som er god Wei og flætte Mark, disse syv Gaarde, hvilke ere og tæ med hinanden samlede, som hele Dalen er imod halvdanden Fierdings Wei i det længste, nemlig: Houlgen, Helgegaard, Kronen, Snetun, Grob, Bersæt, hvor tæ ved denne Gaard ligger Isbræen, som hetsker skal ommeldes. Og ligger denne Dal i Vester. Da foruden man herfra kan reise ind i den fjerde Dal i Nørd, kaldet

Milbirsdalen, saa løber den rette Wei dertil fra Kirken, hvorfra til dens første Gaard

Gaard er trende gode Fierdingers Wei, som er noget besværlig, saasom man skal her over en Nas, forend man kommer derind. I denne Dal, hvor Gaardene saavel som i Nledalen ligge noget fra hinanden, som den er tre Fierdinge i Længden, forsaavidt Gaardene ligge med sin Hiemsstaatt, ere for nærværende Tid ifflun disse: Elvekrog, Milbir, Lien, Øvre-Jaaberg, Nedre-Jaaberg, og N.B. da har Isbræen fundt sig ned fra den vestre Kant lige for disse tvende Gaarder meget stor.

Og bestaaer Justedalen da for nærværende Tid ifflun af 27 smaa hele og halve Jorder, i Reie ongefær beregnede til 29 Løber Smør, som behøes og styres af 28 Jordmænd *). Og foregives dette Sted at skal have haft det Navn i forrige Tider Apostelskods **), henlagt til Mun:

*) Justedals Skibredes Skattefyld beløber for nærværende Tid 30 Løber 1 Pund 18 Markter Smør; men Landfylden er 21 Løber 2 Pund Smør, 7 Huder og 16 Duffestind, (hvilken Landfyld, reduceret til Smør, gjør 29 Løber og 12 Bidmørker).

**) At Justedalen i fordom Tid har havt Navn af Apostelskods, er rigtigst; men maaffee har det hørt enten ganske eller tildeels til det store og betydelige Gods, som var tillagt Provsten ved Apostlernes Kirke i Bergen, og som efter Reformationen blev bortforløvet til Adelsmænd, islands

Munkenes Underholdning, hvoraf de havde deres aarlige Intrader, som siden er, efterat Kroenen tog det i Possession, bortfulgt til adskillige Stæde, indtil det nu saa godt som i Et er samlet, saa at, naar disse trende Jorder Oien, Øvre-Mykleør og Nedre-Mykleør scatages, som en og anden Bonde selv eier, er Sognepræsten til Hylkisbygdens Hr. Christoffer Munthe Jordeier til den øvrige ganske Justedal.

Foruden at jeg tilforn har ommeldt, hvorledes Justedalen er combineret og landfast med Lysters Hovedsogn paa den ene og Goupne Annersogn paa den anden Side, dog nu et separat liden Præstegjæld, saa har jeg endelig imod Formodning fundet i Kirkefabet en gammel sønderreven Kopie af et Øvrighedens Rescript af 1636, hvilket beviser, at Justedalen har været et Annersogn under Goupne Kirke, som da var Hovedkirke for Justedalen, saaledes lydende:

"Jeg Jens Bielke til Østeraad, Norges Riges Cancellær og Hovedsmand paa Bergenhuus,

iblandt hvilke Baron Oluf Rosenkrands til Egholm, som sit det 1651 i Forlening, var, som ikke den sidste, dog en med de sidste. Over det af dette Gods, som laae paa Voss i Søndre Bergenhuus Amt, er Sigt- og Sagetalsbøttigheden afhændet til Private, som sees af Rescript 24de Dec. 1787.

huus, og Ludvig Hansen Munthe, Superintendentens Bergensis, gjøre hermed vitterligt: at efter som hæderlige og vakkerte Mand Hr. Otto Ravn, Guds Ords Tjenere til Justedals Præstegjæld udi Sogn, samt Menigheden ibidem med hannem for os supplicando haver andraget, samme Gielts Indkomst at være saa ganske ringe, at en Præstemand deraf med Husstrue og Børn ikke kan have sin nødvendige Underholdning, hvorudover Menigheden i bemeldte Justedals Gjæld nogen ringe Gielp til deres Sognepræsts Underholdning haver været begierendes, paa det deres Sielsofgerere sin betroede Menighed, formedelst Hunger og Armod, ikke skulde nødes at entvige og de derudover i deres Saligheds Sag forsømmes: da efterdi samme Gielts ringe Vilkaar er os noksom bevidst, at bemeldte Hr. Otto Ravn deraf ikke kan have det daglige Brød, efter som der udi samme Gjæld ikke findes flere end 12 smaa hele Gaarder og 12 halve Gaarder, og Sognepræstens ganske Indkomme der paa Stedet, beløber sig allene til 9 Tønder Havre Korn, hvorudover det samme Gjæld en Tidlang, førend Hr. Otto dertil blev kaldet, haver staaet ledigt formedelst saadan ringe Indkomst, og Menigheden disimibler tid, med deres smaa Børn til Daaben at føre og anden Guds tjeneste at forrette, med største Livsfare

maatte

maatte søge Kirke, hvor de bedst kunde, og næsten været som Kaar, der havde ingen Hjerde, besyngtendes, om Hr. Otto Ravn samme Gield entvige, man ikke skulde bekomme nogen Person, som Menigheden vilde betjene, hvorudover Guds hellige Ord, samt de heilværdige Sacramenter kunde paa den Sted komme i første Forsagt og Menigheden udi et ryggeløst Liv geraade, hvilket for den højeste Gud ikke var at fortales; da, paa det saadant udi Tide kunde forekommes, have vi, paa vores allernaadigste Herres og Konges naadigste Behag, forbemeldte Justedals Gield tillagt et Annex, kaldet Goupnen, som hidindtil haver ligget under Lysters Gield i Sogn, udi hvilket Annex Hr. Otto Ravn skal paa en af Præstebolens Jorder til samme Goupnen forblives at residere, saa bemeldte Goupnen her efter kan agtes for hans Hovedkirke og Justedalen for en Annex, hvilke tvende Kirker, nemlig Goupnen og Justedalen, Hr. Otto Ravn her efter med Ordet og Sacramenterne efter vores Kirkeordinants skal betjene og hver tredje Søndag i det ringeste Tienesten i Justedalen, naar han ikke af Guds Veirlik forhindres, forrette, som han for Gud og sin vedtilberlige Ørigghed agter at ansvare, og her efter med de andre Præster udstaa, hvad Besværslighed og Lyng, som af Kongelig Majestæt påbydes, enten med Skat

eller

eller anden Udredning, og ellers udi Levnet og Omgangelse sig anstille og forholde, som en Guds Ords Tienere egner og vel anstaaer. At saadant paa Hans Majestæts Behag og videre Ratification af os er bevilget og samtykt, vidner vi med vores Signeter og egne Hænder underkrevne. Bergen den 16de Martii 1636."

Jens Bjelle. Ludvig Muntze.
(L. S.) (L. S.)

Heraf maa det komme sig, at een af Præstebordets Jorder, som ligger tæt ved Goupne Kirke og beboes af tvende Bønder, har den Dag i Dag er det Ravn Præstegaarden. Men hvorledes Justedalen er nu bleven et separat Præstegæld *), kan ingen give videre Underretning om.

Man seer ellers af ovenstaaende Rescript, at Justedalen bestod den Tid ifflun af 12 smaa hele og 12 halve Jorder, tilsammen 24, da der nu for nærværende Tid ere flere, nemlig i alt 27, og i Aaret 1742, da jeg tiltrådte Justedalens

*) Efter Ramus's Norges Beskrivelse Side 167 skulde der, foruden Justedals Hovedkirke, endnu være en Kirke her i Præstegældet, som han kalder Udver's Kirke. Justedalen udgjør ellers, i Henseende til Jurisdictionen, et Skibrede, hvis Ting dog ikke holdes her, men i Lyster.

Dalens Kald, vare her 29 gaardbrugende Jorder. Hvoiledes dermed haver sig, at Gaarderne fra 24 til 29 og nu 27 i Tallet ere formerede, er vel snarst ubegribeligt, siden ingen Mand her paa Stedet, i hvor gammel han er, kan enten selv sige af eller har hørt nye Nydninger at være skete nogensteds i Dalen til nye Jorders Istandsettelse, uden saa skulde være, at de Jorder, som en Tid af Isbræen ere borttagne ved dens Fremvæxt, ere igien opagne, naar den har gaaet tilbage igien, hvilket synes vel ugrundet og urimeligt, men dog for sandfærdigt berettes, at dette Isbjerg flytter sig baade frem og tilbage.

Denne Isbræ *), nærmere at melde, er et forfærdelig høit Isbjerg, som ligger oven over de høie Fjelde, og har skude sig ned paa den vestre Kant baade i Krondalen og i Milvirdalen, hvor, ligesom Dalene brede sig ud til, har

*) Om Justedalsens Snebræ eller Isbræ haves nogle Efterretninger af en af Stedets forrige Præster Hans Wiingaard i Strøms Søndmørs Beskrivelse i D. S. 46 f., og af Hr. Prof. Bahl i hans Jagttagelser paa en Reise gjennem Norge 1787, i Naturhistorie-Selskabets Skrifter, 2det Bind 1ste Hefte S. 64 ff. Efr. ogsaa Hiorthøys om Gudbrandsdalen i D. Side 16, og 2 D. Side 62 f. og Arens' om Søndfjord i Topogr. Journal 8de B. 29de Hefte S. 19.

har den i sin Fremvæxt udvidet sig mere og mere. Den er af Couleur himmelblaa, og saa haard som den haardeste Sten, nogensteds kan være, med store Kerner og dybe Huler og Gab overalt lig ned i Afgrunden, at ingen, endskiønt det ved Maaling er prøbet, kan faae dens Dybde at vide. Naar den flyder sig i sine visse Tider frem, da høres en stor Lyd, ligesom af et Orgelverk, og fører den for sig, som den trykter fra Afgrunden af, umaadelig med Jord, Grus og Stene, langt større end noget Huus kan være, hvilke den end ydermere knuser smaa som Sand. Om Sommeren staaer der en forfærdelig kold Wind og Blæst fra den. Den Sne, som om Vinteren kan falde paa den, fortæres vel om Sommeren; men Isbræen tilvorer jo større jo større. Og ligesom den om Sommeren fører med sig en umaadelig Kulde, at de derved nær beliggende Jorder ei allene i Henseende til Sæden tage stor Skade, men endog Folket, der haver sin Slaatt der nær ved, kan ei bestaae høieste Sommers Tid i stærkeste Hede og Solskin ved sit Arbejde, uden de ere skarp vinterklædt: saa fører den og dette med sig om Vinteren, at der er langt koldere paa andre Steder end der, hvilken Transmutation er mod Naturen ganske stridig.

Under

Under dette Jisbjerg fremkommer i begge Dalene en stor Mængde Vand, som samler sig imod Kregedalen, og med de andre Fjeldbænde udgjør en umaadelig stor Elv, snart som en halv Ege i sin Fart med Susen og store Bølger; ja formodentlig den store Mægt, Vandet haver, udrykes ei allene de flette Veie overalt, som det overgoaer, men endog Jorden undermineres, saa at den falder ud med Eng og store Træer, som sonderkaufes og af Elven føres ned til Søen, heiligen store Glæde forarsager omsider, desværre! Justedalens totale Ødelæggelse, om Vandet vil herefter saaledes continuere med at udrykke og overskylle, som det hidindtil har gjort, og paaført megen Glæde paa de fleste Jorder.

I Følge med dette Vand, som udsuser af den store Jisbræ, fremkommer og et saare fint og som med Sols blandet glitrende Jernsand, som Elven fører med sig og kaster op her og der paa Landet, som man, naar Elven er liden, kan opsamle, dog ikkun i smaa Quantiteter; men det er af en særdeles Tyngde, saa at et Par Skjæpper kan være en temmelig tung Klov for en Hest at bære. Og er dette Sand meget begierlig søgt paa adskillige Steder; især bliver det end nymere bestilt fra sine Steder i Bergen, og kan det ei allene bruges til Skriverand, men endog til at slibe Knive med og polere Jern, som der.

derefter bliver særdeles glitrende og som Staal glindsende, at man kan spille sig deri.

Jeg har foran erindret, hvorledes denne Jisbræ har paa den vestre Kane skudt sig ned ei allene i Kregedalen, men endog i Miltvirdalen. I denne sidste Dal, hvor den nu forefindes, foregiver Almuen, at der i gammel Tid skal have været en stor flet Dal, hvor sex Jorder have været. Vist nok er det, at det klarligen lader sig see der har været en stor og flet Dal, hvor Jisbræen nu ligger, og kan altsaa foranstætte Foregivende være troeligt, allerhøjest man seer klarlig for Vinene, hvorledes den aarlig har tiltaget og skudt sig frem og tilbage.

I Aaret 1742 in Medio Augusti var K. M. Foged med Sørensskriveren der paa Stedet til Aftagsforretning paa de Jorder, som ere Jisbræen nær hosliggende og af den beskaadiede. Da blev der maalt fra Bræen til første Huus, som stod nærmest derved, og befandtes da en Distance af hundrede Alne derimellem; men fra bemeldte Tid til Marsdagene derefter 1743 havde Jisbræen ei allene skudt sig frem de 100 Alne i Længden, foruden umaadelig i Bredden, men endog borttaget Husene, omkaster dem, kastet dem for sig med en umaadelig Mængde af Jord, Gruus og store Steene fra Afgrunden og kaster dem i ganske smaa Stykker, som endnu er til-

hne, og Besidderen maatte med Hast forlade Gaard og Grund med Sine og Tiendele og søge sig Huus, hvor han kunde. Foruden at denne Gaard, som kaldtes Nigard, er med Alger og Eng i Grund odelagt, har Tisbræen nærmet sig i de paafølgende Aaringer til en anden Jord, kaldet Vierkehøngen, borttaget dens Alger og Eng, saa de bare Huse staae tilbage, og altsaa er ubeboelig: i hvilken Henseende jeg ei har villet eller kunnet anføre disse Jorder, som total odelagte iblandt Milvirsdalens Gaarde.

Man har ellers erfaret, hvorledes den fra 1748 er gaaet tilbage, men kun meget langsom, dog saaledes, at det kan kiendeligen mærkes.

Foruden at den gier daglig stor Skade med Vandløb, saa forarsager den Kulde eller Vind, der kommer fra denne Tisbræ, om Sommeren Frost paa Agrene paa de fleste Jorder her paa Stedet, at næsten hvert Aar indiræffer her Misvæxt; ja ved det, at den kolde Vind skyder sig langs nedad Dalen med Elven i en stærk Nedfar til Søen, fornemmer man og til den i Goupuet og paa Renne.

Over denne Tisbræ kan man fare til og fra Justedalen paa tvende Steder til Indvigte Præstegjeld i Nordfjord, baade gaaendes og færendes med Klov og Kreaturer, som man der

pleier

pleier at tilforhandle sig. Næmlig her i Kron-dalen reiser man fra Gaarden Versæt til et Anner, kaldet Nalben, hvor den første Gaard, man kommer til paa hin Side af Bræen, kaldes Qvame; og bestaaer denne Reis Længde af halvtredie Mil. Her er Tisbræen saa stor, at Skyerne støde an paa den, og de høieste Fjælde ligge dybt neden for den som en Afgrund, at man knap engang kan see dem, mindre tage Mærke paa dem til sin Reises Fortsættelse, saa man, for ikke at fare vild, har opsat Bæter paa Bræen af Træ som Milepæle, og endda maa man have med sig herfra velbekjendte Følf til Ledsagere, at man ikke skal enten fare vild eller falde ned i de forborgne dybe Huler og Gub, som paa sine Steder findes paa Bræen, hvor Sneen kan være sammendreven og ligge løselig ovenpaa Høslerne og bedække dem. Denne Rei fares ei saajævelig, saafom den besværligste og farligste.

Det andet Sted, man farer over Tisbræen, er i Milvirsdalen, dog ikke paa det Sted, hvor den foran findes beskrevet at være nedkommen lige for de tvende Gaarder Milvir og Elvekrog — Thi strækker der sig paa adskillige Steder og i adskillige Præstegjælde baade i Længden, Bredden og Høiden, og, som gamle Mænd fortællere efter deres Fædre, har den stude sig og udbredt sig i 9 Præstegjælde; dog vides og kiendes

B 2

deres

deres Navne ikke alle, som nogle af dem ligge i Nordfjord; eller veed man at nævne nogle af de bekjendte Steder, hvor den lader sig tilsyne, som for Ex. langt ud paa Vedestranden i Fylfisdg-bens Præstegjeld, i Sogndals-Dalen i Sogndals Sogn, og over Leifangers Hovedsogn, hvor man fra Vig tvert over Fjorden kan see den: paa disse Steder sees den her udi Sogns Proovstie, og i Nordfjord i Indvigs Præstegjeld. — Stedet da at melde om, hvor man i Milvirdalen reiser over Jisbræen, er ved foransorte Gaard Nedre Faaberg, hvor forbi man farer en Mil frem i en slet Dal kaldet Stordalen, hvor Milvirdals Almue haver sit Fæe gaaendes om Sommeren: der begynder Bræen, hvor man reiser over og kommer ned til et andet Anner i Indvigs Præstegjeld, kaldet Opstryn; og er Bræen herover ikkun fem Fierdingers Wei til første Gaard navnlig Grejung i det Anner. Paa denne Kant at fare over er Jisbræen ikke saa høi, at jo Fjeldene ligge høiere, dem man benytter sig af som Barer at see efter, paa det man ei skal fare vild af Veien; dog maae man have kiendte Veioisere med sig, eftersom Veiene ere ligesaa viltsomme og farlige her, som før er meldt om Veien fra Bersæt. De Tider, man allene kan reise over Bræen, er fra Paaske til Mikelsdag, da man maae passe, det er klart Veit, formedelst den

tykke

tykke Staaðe, der ellers ligger paa Bræen, naar Himmelen er fnet, da man ikke kan see for sig, mindre fare Veien, ligesom man da umuelig kan vide, hvor man er, men maae frygte for at nedstunke hvert Dickil i Afgrunden. Man maae og klæde sig skarp vinterklædt formedelst Kulden af Bræen, der forhindrer Solens Hede høieste Sommers Dag, saa og indrette sin Reise saaledes, at man kan komme over Bræen samme Dag, man begiver sig paa den, af Frygt haade for paakommende Uveir og Mangel paa Hvilesteder.

Denne Wei farer Almuen her paa Stedet gjerne aarlighaars over, da de tilforn overlægge med hinanden, at de mange kan reise tilsammen. Og føre de did med sig, hvad de forfardige her hiemme om Vinteren tilforn af Trævarer, Truge, Ambre, Skaaler, Øser, Træstøer m. m., som de der strax faae affat og bedst betalt. Did fra føre de ei noget stort, undtagen det kan indtræffe, at de medbringe tilbage Havre, Sild og Korn, dog ikke af nogen Importance. Did fare ogsaa Handlingsskarle og kiobe Kreaturer detsfra, som de føre herover igien, samt Heste, undtagen de, som have hiemme i Balbers i Christiania Stift, hvilk, naar de fare denne Wei over Bræen og tilforhandle sig i Nordfjord store Drifter med Kreaturer og Heste, komme ikke gjerne

denne

Denne Wei tilbage igjen, men fare en anden be-
quemmeligere og komme ned ved Leikanger, hvor-
fra de siden reise til Sæes til Leirdal og fremdeles
over de Fjelde til deres Hiem.

Man hører dog ellers ikke gierne nogen at
komme til Skade eller Ulykke paa Bræen; dog
traf det 1742, at en fattig Mand omkom paa
den, som havde Hiemme her paa Stedet, og
vilde til Nordfjord at bede sit Brød, men er ei
til Datum funden paa hvad Sted i Bræen han
er bleven. I Aaret 1743 mistede en Gaard-
mand her en Hest, da han kom fra Nordfjord
med en Kornklov, og biskom han vel Kornet
igien, som Folk kom ham til Hielp og med store
Nærb. hilsede det op af Bræen, saasom Gabet
paa det Sted til hans Ulykke ei var meget dybt,
men Hesten var død; thi det er plat umueligt at
komme levendes op igjen for den, som gaar løs
og falder ned i en af disse Sprækker, dem man
ikke kan tage sig i Agt for eller see, fordi Vinter-
sneen ligger saa løselig paa Høllerne og bedækker
dem, at man ei kan vide andet, end man farer
en sikker Wei, før Livet er borte. Derfor maa
man have En med, som er den rette Wei vel be-
kiende og man kan sidere paa; og N.B. derfor
pleie og de, som reise derover, at have Nærb.
med sig, paa det, om Laage og Uveir skulde
paakomme, medens de ere paa Bræen, de da
kan

kan være samlede, og da binde de sig fast den ene
til den anden, at, isald en ulykkelig skulde falde
i et Gab, de andre da strax kunne være tilrede
og hjælpe ham op igjen.

Dette er alt hvis man veed at anføre om
Jisbræen.

Ellers som Justedalen er landfast i Sør
med Lyfter, i Vester med Nordfjord, saa er det
og combineret med Christiania-Stift i Øster *).
Det Sted, hvorfra man begynder sin Reise og
Veien løber, er her i Milvirsdalen fra Gaarden
Dre-Jaaberg en god farendes Wei igiennem
Skov og Marker, og er herfra Kirken til første
Kirke i bemeldte Stift navnlig Skiog Kirke, som
er Anner til Waage **) Præstegjeld, 10 Mile,
men til Hovedkirken 11 Mile. Den Wei reiser
ellers Almuen gierne herfra hvert Aar in Ultimo
Augusti, enten til Christiania, hvortil er 30
Mile, eller til Nøraas Kobberverk jevnligst,
hvortil er 32 Mile, da de passere Dofrefjeld
igiennem, hvortil er 14 Mile, med Slagt,
Smør

*) Egentlig Gudbrandsdalen.

**) At her og et Par andre Steder nævnes Waage
Præstegjeld, maa uden Tvivl være en Feiltagelse,
istedet for Lombs Præstegjeld. Skiog Kirke er
formodentlig den samme, som sædvanlig kaldes
Skiæger Kirke, og er Anner til Lomb. Ving
har for Waage (eller, som det staves i Haand-
skrifter, Voge) urigtig læst Wang. See S. 313.

Smør og Talg. Fra Norraas, hvorhen de helst begiue sig, som de faae sine Varer der bedst betalte, føre de ei gierne andet, end adskilligt gammelt Jerntilfang, som de kan faae for let Kjøb, det de her hiemme omsnide til deres fornødne Gaardsbrugs-Redskaber; thi de fornødne Varer til Husholdning, Korn, Sild m. v. tilforhandle de sig emen i Byster eller Gøupnen, hvor de igien bortselge Næver og Kreaturer iblandt af stort og smaat, naar det bliver søgt hos dem.

I Henseende til Justedalens nuværende Bebyggelse, da fortælles dette *): Efterat den saa kaldte sorte Død havde overgaaet Justedalen og alle, undtagen et eneste lidet Pigebarn paa foromtalte, nu edelagte, Gaard Virkehougen i Midvirdsdaalen, vare bortdøde, har Kreaturet søgt igiennem Skovene og næret sig paa Marken, som løber til forbemeldte Waage Præstegjeld, hvor Folket, som faae en stor Deel fremmede Kreaturer, blev heel forskrækket, tog da Kreaturet i For-

Forvaring, og, da de ei fornuddene Føls komme at sege efter det, toge nogle sig for at reise herover, som de frygtede det ei maatte staae vel til i Justedalen; og da de vare hidkomne, faae de Folket overast at ligge døde, hvor de kom i Husene, og kunde ei finde nogen at tale med om dette bedrøvelige Syn. Omfider da alle Gaardene vare besegte og de vilde begiue sig til deres Hiem igien, bleve de vaer i Virkehougskoven et lidet Pigebarn, der dithen havde søgt sin Tilflugt, eftersom hun først havde faaet dem i Sigte, hvilket Barn de først raabte til; men da de fornemte hun mere og mere søgte ind i Skoven for at skjule sig for dem, istedet for at de havde ventet hun skulde have nærmet sig til dem, maatte de tage sig for at fange hende; og da de med stor Besværlighed omfider havde faaet hende fat, der var som en vild Fugl, og de ei forstode hendes Tale eller hun deres, toge de hende med til Waage, angav alt hvad de havde seet og passeret var, og blev dette Barn da opdraget der en Tidlang, og kaldet med det Tilnavn Rypen (med hvilket Navn Håbner i sin Geographie anmærker dette Steds Indvaanere, naar han taler om Justedalen).

Imidlertid har Justedalen ligget øde endeel Aaringer og været ubeboet, hvorudover Husene nedraadnede, Ager og Eng forgroede med Skov, indtil, efterat adskillige Privilegier og Fri-

*) Namus synes Forfatteren enten ikke at have kiendt eller ikke agtet paa; thi han har intet af hvad der findes hos Namus S. 166 om Justedalens første Bebyggelse 1348, for at undgaae den sorte Død: en Beretning, som og i sig selv er lidet rimelig, da Justedalen formodentlig har været bebygget længe før Midten af det fiortende Aarhundrede.

Frighed for Slat og anden Udbredning bleve love. de dem, som dette Sted igien vilde opnydde og behoe, have, saasom det rygtes, endeel af Nordfiord af Mangel paa Ophold givet sig paa Reisen herover og taget sig for at rydde til Ager og Eng, da Gaaberg-Gaardene vare de første, som paa den Kant af Nordfiordinger bleve behoe, og Myklemer-Gaardene af dem, som kom her frem ned fra denne Side af Søen. Foranserte Pige begav sig og omsider, da hun var kommen til Aar og Alder, til sit Fødested, blev gift og boede til sin Død her i Justedalen. Og skal al hendes Afkom være bleven kaldet med det Navn Rypeslægten. Af denne Familie vrede ingen tilforladelig at sige nogen at være tilbagelevende; dog formenes efter endels Beretning, at nuværende Lehnsmænd her, Løjer Ottesen, skal være udsprungen af denne Rod. Man seer da heraf, at dette Steds Indbyggere fra første Grund, siden den sorte Død overgik Stedet, ere Søefolk og mestendeels Nordfiordinger.

Indvaanerne, nærmere at beskrive, ere, i Særdeleshed af Bondestand, af gode Hoveder til at lære og begribe en Ting, og et poleret dog derhos et politisk Folk, at man aldrig kan faa Grund hos dem, og formedelsk det Svogerfak og Slægtskab, de ere med hinanden i, et sam-

men-

menholdent Folk. De ere meget for at holde sig nete i deres Klædedragt og rensfærdige i deres Huse, saa der stikker hos dem i deres Fattigdom et Slags (priisværdig) Ambition om sig selv. I deres Mad og Spise ere de meget nete om sig, det sees ei saa noie, hvor let den end kan være; thi om de end kunde paa sine Steder undgaar Værken til Brød, er dog Vænen bleven den anden Natur hos enhver, at de ei kan trives, uden at de have enten Furrubark eller Almebarkmeel iblandt deres daglige Brød, hvilket maa være kommet af den idelige Brug fra Barnsbeen af, især som her ere frosne Jorder og Kornet ei kan strække til den aarlige Føde, med mindre de til Hielp maae indløbe det hvert Aar, ligesom og de have intet at vende i Penge af nogen Importance til Kornløb, uden det Fæ, de kan have opløst; thi Lommerflov findes her ikke af nogen Værd, og Fiskerie falder her ikke i nogen Maade, thi er Elven tyk og Vandet leerblandet, at Fiske skædet og vil ei begive sig fra Søen her frem i Elven.

De ere og meget langlevende, saa det er et rart Exempel nogen deer, hvilket tildeels maa komme deraf, at her er frisk og sund Luft; tildeels forsyne de sig gierne med Angelicarod, som de kalde Quannerod, den de plukke eller grave op af Jorden for St. Hansdag i Fjeldene, hvor den

den vover, og for at præcavere sig for Sygdomme gjerne vide derpaa; ligesom de og i flige Tilfælde forsynet sig med Bævergal og Hvidbøg, den de gjerne have og bruge i Husene, naar Sygdom skulde paakomme, saa man fornemmer ei her, som ved Sænkamen, til adskillige græsserende Svagheder.

Overalt er det mærkeligt, at hvor ondt Folket end kan lide her, skiotte de dog ikke om at begive sig til andre Steder at boe, som de ei kan irives der. Årsagen hertil er endel den usunde Luft, der falder ved Sænkamen, ligesom og det haarde Arbeide, der gives paa andre Steder fremfor her, hvor Jorderne ere magelige at vinde, fremfor ved Søen; thi ligge Markerne med sine Lodier og Lunder tæt ved Jorderne, naar man paa andre Steder kan have hele Mile at hente Foder om Sommeren og Mils til Kreaturet om Vinteren, som disse slippe for; i hvilken Henseende, reent ud sagt, jeg er af den Mening, at dersom en rig Mand her kom paa en Søejord at boe, blev han inden kort Tid udmættet og maatte crepere.

I Henseende til deres Sprog finder jeg ei noget at anmærke.

De ere ellers meget hænbige til at arbejde med deres Tollekniv og Øre i Træ, ligesom de og have oplært sig selv i adskillige Haandværker,

som

som Smeder, Dreier, Snedker, Skomager og Skræderprofession. Og er den ene den anden saaledes behjælpelig og Haand rakkende, at de slippe at søge til fremmede Bygder om Hielp, naar de behøve noget; og foretage de sig gjerne saadant Arbeide om Høsten og Vinteren formeddelt deres Jorders Binding.

I at skide ere de heel enede, hvorfor og, saasnart et Drengebarn er kommet saavidt, at han kan løfte Bøssen, exercerer han sig paa staaende Fod i at skide, hvilket og fornødiges høilig, paa det at Udyr ei skal tage for meget Overhaand og beskædige Fjøl og Kreaturer.

Fremdeles ere de meget verserede i at udregne og uden Almanak vide det tilkommende Mars Omgang, samt Tiden, naar og hvorvidt de rørliche Fester kan flytte sig frem og tilbage, hvorfor de ei agte at bruge Almanaken, ei heller reflectere paa dens Sigende, uden de allene kan remarkere visse Ting og Poster deri, som for Ex.: de fire Tamperdage, og første Onsdag efter Vaasfe ere deres særdeles Markesdage; thi holde de for, at det Slags Veir, som indfalder paa een af disse fire første, vil gjerne holde ved til den anden udleber, og det Veirslig, som lader sig tilsynne paa første Onsdag efter Vaasfe, vil gjerne holde ved til første Onsdag efter Vindserid. De observere og af Almanaken nogle andre Dage,

nem-

nemlig: Gregorii Dag *), som de kalde Gregorii Messe, da de opgrave Muld af Marken og sprede over Sneen, hvor deres Agre ligge, hvilkken æder sig igiennem Sneen, at Ageren bliver bar til rette og deres viffe Sædetid; dernæst Tiburtii Dag, den de kalde ny Sommermaals Dag **), hvilkken de noie iagttage, først for at observere, hvorledes Vaaren vil skikke sig og lade sig tilsyne, dernæst hvorlænge de kan regne til Kreaturet kan begive sig paa Marken; Korsmissedagen ***), som er den sidste Faretag for dem, som skal flytte. Laurentii Dag ****), den de kalde Barsugedag, give de meget Algt paa, som i den Uge staaer Kornet stærst Fare for Frost, hvorfor man seer meget derefter, især hvad Slags Kant Binden staaer fra; thi er det da Nordenvind og klar Himmel med Blæst om Natten, hvoraf Kornet bliver iset som en Pind, slipper

*) Det er den 12te Martii.

**) Hvorfor de kalde den ny Sommermaalsdag, anfører Forfatteren ikke. Var det med Hensyn til den ny Stil eller Gregorianste Kalender, som blev indført ved Forordn. 28de Nov. 1699, kunde Tiburtii Dag ikke indfalde den 14de, men den 2den April, hvilkket viser, at de, ligesom anderskeds, vedblive i deres brugelige Almanak at følge den gamle eller Julianste Kalender.

***) Det er 3die Maji.

****) Det er den 10de August.

per det Frosten; men er det samme Wind, klart Veir og stille, da, saasnart Solen skinner paa Ageren om Morgenen, pipper der af Kornet en liden Draabe Vand, og er det et vist Tegn, at Kornet er froset. Ligeledes den 14de Sept., som de kalde Høstforsmiss, da de pleie at have indhøstet deres Agre og Eng og slupper Kreaturet paa deres Hjemmarker fra Stolen.

Derhos maa jeg ei forglemme at erindre, som noget mærkeligt, om Ageren, naar og hvilkken Sæd der bedst skal komme sig for og blive bedst i Korn at høste, hvilkket Almuen noie lægger Mærke til. I Ageren findes et Slags krybende Dyr, af Couleur sort, af Skabning snart som en Snegl, af Længde som en god halv Finger og temmelig tykt og rundt derhos, som haver sex laaddene Been, dog ikke altid lige lange; et Aar kan de være lige lange, et andet Aar de to første længst, et andet de to midterste længst og de fire andre kortest, og saa ligeledes med de tvende sidste. Dette Kreatur kaldes med tvende Navne, nu Agerkatten, nu Muldore, og gjør det ikke i nogen Naade Skade paa Kornet, men holder sig saaledes stedse nede i Jorden, hvorfor man ei heller seer den, uden naar man pløier eller med Forsæt graver omkring i Ageren derefter. Paa dens Been har man se Mærke, hvilkken Sæd der bliver den bedste, saa at man holder

holder for, at ere de tvende første Been paa den de længste, bliver det Korn, man saae tidlig, det bedste o. s. v., hvilket enhver noie observerer efter, og træffer det gjerne ind, uden at faa feil noget Nar her paa Stedet.

Ellers, i Henseende til Stedets Vægfærdighed og Marsens Leilighed, rette de sig meest efter gammel Siil, og regne derhos Marsens Maaned der ei anderledes end fra den ene Nymaane til den anden. Hvad Vinter her vil blive, naar Sommeren er tilendebragt, see de først om Høsten af Kognetræerne; thi bove de med mange Bær, holdes for, at her vil næste Vinter efter falde megen Sne; men ere der saa, da forventes liden og maadelig Sne, som og gjerne indløber. Ellers mestendeels jevnlig om Vinteren have de Märke paa Fjeldene, hvad Veirilig der vil falde jevnlig imellem hvert Qvarterstifte; thi turer det i de Fjelde paa den østre Side ad Høsterveien, kan man vente Regn; paa den vestre Side ad Goupnen, da Sne; er det stille paa begge Steder, da Frost. Ellers er Sneen mangfoldig. Her falder dog naturlighvis ikke ligemeget hver Vinter eller i hver Dal; somme Vintre liden eller ingen, og somme megen; dog med stor Forskiel; thi naar den kan faae som en Muur udenfor Veien i Niedalen og Kregedalen, er den derimod i Krondalen især saa over-

overflødig, at man knap kan see Husene, hvilket kommer sig deraf, at, naar det regner herude, kan det snee der fremme; dog tiner den jevnligst om Vaaren snarere af Märken der i Krondalen og Nieldalen, end her i Kregedalen og Nieldalen. Dette forarsager Soelgangen; thi omendstundt vi om Vinteren her i disse Dale miste Solens Skin ei længere end for Uger at regne fra i December til den 13de Januarii, som er den første Dag den skinner her paa Kirketagene, og de derimod i de tvende fremste Dale ei have eller nyde dens Skin fra imod Mortensdag til Maria Bebudelses Tid *), saa i Henseende at Solen her i disse Dale gaaer tvert over dem, at Fjeldene betage os dens Skin, og vi høieste Sommers Tid ei have længere Soelgang end fra Kloffen ongefær 7 om Morgenen til imod 4 Slet om Eftermiddagen, og den derimod der fremme gaaer langs ad Dalene, saa de nyde dens Skin fra om Morgenen imod Kloffen 3 til imod Kl. 10 om Aftenen, saae de dertil baade for tilsaar og snarere indhestet; derfor falder det bedste Korn, her findes paa Stedet, gjerne der.

Den Tid, de benytte sig af til at søge efter det liden Smaavilke med Kyper og Hæver, her kan falde, er fra Ryndelsmissen til Maria Bebudelses

*) Det er den 25de Martii.
115. 1. Hefte. E

belfes Tid. Siden berfra til imod Vintertid, naar Sædriden begynder, efter Marsfiglen. Fra noget for St. Hansdag til Mariæ Besøges Dags *), før Slaatten angaaer, ligesom om Høsten for Mikelsdag, søge de to a tre Mile borte i Fjeldene efter Kinsbyr. Vierneshytterie søge de til fra Mariæ Bebudelses Tid første Gang, naar den kommer ud af sit Vinterleie, saafønge de kan spore ham i Sneen. Ellers (medmindre han kan have drøbt noget Kreatur, de da kan søge efter ham om Sommeren og vasse paa ham, naar de vide, hvor han opholder sig) begive de sig ikke paa det Skytterie, før Løvene ere faldne af Træerne, da de kan spore ham iblandt Løvene, til Mortensdag, han gaaer i sit Vinterleie; og da tragte de meest efter ham, thi da er han fædest, og naar de kan være saa lykkelige at faae en Hund, holdes den tierere end det bedste Slagt, hvorfor de nedfalte den til Vintersæde.

Til deres Dagsarbejde, især om Sommeren, at fortsætte, inddele de Dagen i adskillige Tider. Den første Tid, fra Klokken ongefær 4 om Morgen til Klokken imod 7, kalde de Ottemaal, da de begive sig fra Arbeide til at spise, hvilken Spisetid de kalde Biskebeel. Derefter arbeide de til Klokken 11, da de spise anden Gang, hvilken Tid kaldes Douremaal. Hvor-

efter

*) Det er den 2den Julii.

efter de lægge sig til Hvile til Middagstid, og derefter forføie sig til deres Arbeide til imod Kl. 4 Eftermiddag, da de tredje Gang spise, og kaldes den Tid Moensbeel; hvorefter de atter arbeide til sild paa Aftenen, de begive sig fra Arbeide, hvilken Tid de kalde Nvælsbeel.

De Jorder, som især ere enten Frost paa Ageren underkastede, eller staae færdige, at Sædeskræer skal overgaae dem, ere i Krondalen disse: Bersæt, Groo, Snetun, Kronen; i Milvirdalen: Milvir og Sivokrog; i Kregedalen: Yttie, Wanberg, Bjerk; i Nieldalen: Præstegaarden. Den Slags Sæd, som her faaes, er Korn *), og noget lidet Vinterrug.

De Kreaturer, her findes, ere, som almindelig andre Steder, Keer, Faur, Geder. Koerne have hver sit Navn, som de lyfste, f. Ex. Fagesi, Dugros, Livros, Pentekoll, Bussen, Reinsfog o. s. v. Faarene have ikke Navn. Gederne have derimod og hver sit Navn, som f. Ex. Skjernos, Blegeros, Dvidelian, Drive o. s. v. Marsag, hvorfor Gederne fremfor Faarene have Navn, er denne, at Faarene holde sig nærmest til Stølene og Folket, men Gederne sætte helst til Fjelds, hvor Folk ei kan komme efter dem, men lyfste, naar deres Navn nævnes. Derfor har

E 2

og

*) Herved forståas formodentlig Byg.

og hvert Slags Kreatur sin Formand for sig med Bielede paa, hvilken de følge. Ellers, endsskiont her ei er saa stærkt Græs, som ved Esen, falde her dog bedre Kreaturer, triveligere og federe, hvorfor de og især til Vælle- og Slagtebestier fra andre Steder søges.

Fremdeles maa jeg ei forglemme, hvorledes Almuen her paa Stedet har opført sig i at farve, forstaae uldent Løi, det de kan sætte adskillige Couleurer paa, som baade er godt gjort og derhos bestandigt, og det med adskilligt Græs, Løv af Træerne, og Rod, som opgraves af Jorden dertil, som for Ex. 1) Rødt at farve. Man tager et Slags Græs, som voxer i Fjeldene, som er stort af Vext, noget bredt, men derhos skarpt paa Bladene, snart i Lighed med Stærgræs, men kaldes Jarne, og, efterat det er bløddet i Vand, lægger man det uldne Løi i, som skal farves rødt (hvilket man kalder her at besbide Løiet), og naar det et Jevndegn derudi er gienemtruffet, tager man et Slags Rod, som opgraves her og der paa de flatte Marker, med smalle og tynde Stængler, og løger bemeldte uldne Løi udi med ovennævnte Græs, da Løiet bliver mørkerødt. Denne Slags Rod, som dertil bruges, kaldes Gejre. 2) Dernæst med bemeldte Græs Jarne og Viskeløv farves, ved samme Omgangsmaade, (ved foregående Bled-

ning

ning og Kogning) Brandgault. 3) Med et Slags Græs allene, som er aflangt, temmelig stort, og voxer i Fjeldene, kaldet Skore, farves Græsgrønt eller Lysgrønt. 4) Endelig med Barken af Orretræer og et Slags Græs, som samles oven paa den tynde Sne paa Myrene om Vaaren, naar imod Marken sees igienne Sneen, og er blodrødt at see til, kogt sammen, farves Sort. Og ere alle bestandige Farver. De andre Slags Couleurer at farve, hienkøbe de fra Bergen; dog ei andet farves gierne her, uden som meldt er, og Blaafarve, hvortil de allene hienkøbe Indigo og Alun.

Skove findes her ikke af nogen Vard, forstaae til Sommer og Vord. Ellers høves til enhver Gaard sammenblandede Skove af Visk, Orr, Kogn, Selje, Alm og Esp, dem de, undtagen Orren og Visk, hvilke de bruge til Ved, ere meget sparsommelige over, som de om Vinteren, enten i Mangel af Foder eller og for Vaarens Længde, hugge Grenene af og give Kreaturet, som gierne vil have det; og at de desbedre kan trives, maa man give dem det iblandt, hvorefter de baade blive bedre fodertidige og see bedre ud.

De mærkværdige Fjælde, som (foruden at Dalen paa begge Sider er besat med Fjælde) findes her og navngives, ere disse de høieste. I

Kron-

Krondalen, hvor man farer ind, ligger et kaldet Hoineppe, om hvilket er ei videre at erindre, end at det er meget stort. I Misvirdalen er ligeledes et, som ligger strax ovenfor Gaarderne Misvire og Eien, navnlig Liarel, om hvilket er ei heller noget at mærke, uden at Jistræen her holder sig op til den nordre Side. I Kregedalen over Gaardene Kregen og Kjervig er og et kaldet Weissdals Klippe, hvilket staaer op i Lusten med tvende høie Spidser som store Taarne; og fra midt i dette Fjeld og imellem disse Spidser udspringer et ferkt Vand, som perpendicular nedfalder i Dalen, og, formedelsk det stærke Fald fra saa stor en Høide, staaer et stort Driv fra Jorden i Beirer af Vandet, som en stærk Regn meget høit, og efter Visning over hundrede Alne i Høiden. I Niedalen over Gaarden Alsen findes det stærke og allerstærke, kaldet Bangsøen, hvorom er at mærke, først, at Sneen gaar aldrig ganske af om Sommeren, nemlig høiest i Epidsen; dernæst seer man Solen der allerlængst her i Dalen, som det sidste Sted den flutier med sit Skin i Epidsen derpaa ved sin Nedgang; endelig tilstaae endes, at man deroppe fra kan see i klart Veir ud til imod Vig, som er 9 Miles Bei i Længden.

De Broer, man farer over i Dalen, ere efterfølgende: 1) I Krondalen ere 7 i Tallet, hvor-

hvoraf de 6 løbe een fra hver Gaard til Stølene som ligge lige for Gaardene paa den anden Side af Elven; den syvende er en Almindingebro for de Reisende til Krondalen, og haues ingen Navn. 2) I Misvirdalen ere tre, alle Almindingebroer, og uden at navngives. 3) I Kregedalen ligeledes findes to almindelige Broer. 4) I Niedalen ligeledes tvende, hvoraf den sidste kaldes Kassebroen. Over denne staaer om Sommeren, naar Elven er meget stor, et stort Driv som en Regn, saa at Broen er alat, derfor man maa see sig vel for, at man ikke skal falde ud, thi da er det umueligt at bierge Livet.

Efter denne korte Anmærkning om Justedalen, vil jeg erindre om Præstegaarden allene, at den ligger tæt ved Kirken og er en med de farligste Jorder at beboe, som Kornet jevnlig hvert Aar bortspringer og man idelig er fare exponeret paa den for Sneeskred om Vinteren, helst naar det er Vestenvind, megen Sure i Fjeldene og løs Sne, den da befrygtes for tilligemed Kirken at skulle ødelægges og Folk omkommes. Vel ere her hvert Aar komne Sneeskred paa to Steder ind paa Ageren, men som den af Regnen er bleven compact, har den ei kommet saa langt, at den har naaet Husene, eller ført stor Vind med sig, dog bliver aarlig Skov og Mark derved foragt mere og mere. Dens Navn er Breums Præste-

Præstegaard. Den er i en slet Tilstand, for Almuen er liden, hvorfor Præsterne have maattet holde til i en Nøgstue som deres Husbøere. Den ligger ongefær midt i Præstegjeldet. Der er intet Mensalgods til.

Førend jeg træder nærmere til Kirken at melde om, vil jeg anføre, hvad der fortælles om dens Opbyggelse. Efterat den sorte Død havde overgaaet Justedalen, Folket var borte døde og alting baade Skov og Mark forgroet, eftersom Steder var en Tidlang ubeboet, og Folk fra adskillige Steder havde atter opryddet Gaardene og beboet Jorderne, skulde her da bygges en Kirke. Stedet skal da være blevet udvalgt dertil noget fra Præstegaarden paa en liden slet Plan frem efter i Dalen, som kaldes Kirkestein (hvor endnu ses med Stene at være lagt i gammel Tid); men skal det, man havde bygget paa Kirken, være nedrevet om Muren og fundet paa den Bakke, Kirken nu staaer, hvorpaa man da skal have besluttet at ombygge al den Smaaaskov, som stod paa Bakken, og, ved at ryddiggjøre den og opgrave Kødterne, fundet Klokken, som nu er i Kirken, i Jorden: saa Kirken er paa det Sted eller Bakke strax ved Præstegaarden beliggende.

Hvad Nar denne Kirke er først bygget, kan ei gives tilforladelig Efterretning om, dog
saa-

saavidt sandfærdig meldes efter et gammelt Regnskabs Eftersyn og Approbation, at en Præst, navnlig Hr. Tøger Jensen, har efter Døde opbygget den, og er den efter dens Opbyggelse med Aaarn 1660 den 2den October af da værende Foged Christoffer Garsen med nogle Mænd besigtet, dens Beføstning beregnet til 216 Rdlr. Den er i sig selv en liden net Kirke, og naar den i Tide bliver efterseet, kan agtes saa godt som ny. Den eier intet Jordegods, men noget liden Kreatur, nemlig 13 Køer, sytten Geder og 16 Faar, som nærværende Kirkeiere, nemlig fire Bønder her paa Stedet (navnlige Ole Anders. Nafsen, Hendr. Anders. Kregen, Ole Kregen og Jon Erich. Garen) have i Possession og hos sig. Man kalder den ellers en Lovkirke, som en og anden, endog for nærværende Tid, har givet, og continueres med at gide til den for adskillige Aarsager, end ydermere af Svæfolk; dog har det høieste ei videre beløbet sig til i den Tid, jeg har været her, eller bestaaet af andet end et Vordlys. Men ere alle dens Ornamenteer og Prydelser forærede til den af Adskillige, ligesom dens Maling er af Almuen selv bekostet og rdet dets 14 Rdlr., da den i Aaret 1714 blev malet. Kalken, som er af Selv, finder man indgravet udi, naar og af hvem den er givet, og staaer der paa den øverste Deel af Begeret et
Baa-

Baaben og Navnet Christian Vieske *); neben paa Foden runden om staae disse Ord: "Til Herrens Lov og Ære ville vi denne Kalk forære til Jestedals Kirke i Sogn-Lenden, christne Menighed at betiene 1636. Peder Ravn. Jens Jensen Skive. Hans Grimesen. Anders Madsen. Salgo Brøderfen. Jens Mikkelsen. Nils Harbo. Peder Hansen. Herman Garman." **). Dyten eller Tabellen, som ligeledes er af Sølv, er givet af Hr. Otto Ravn (som efter foranførte Rescripte var Præst her til Stedet og havde Goupen til Hovedsogn) hans Brøder, som boede her paa Stedet, en rig og gudsfrygtig Mand, og som levede allene uden Bestilling af Gaardebbrug, saasom han havde denne Præstegaard i Forpagtning af sin Brøder, hvis Navn findes paa Tabellen,

*) Christian Vieske er formodentlig den, som var en Søn af Rigets Canzler og var ved Christen 4des Hof. Han blev nedlagt i en Duel uden for Kiøbenhavn af en Bertram Ranzau 1642.

**) Peder Ravn var da Laugmand i Bergen, men blev siden assat. Herman Garman var da Toldskriver i Bergen, var tilsidst første Præsident i Bergen, samt General-Toldforvalter. Hvad de øvrige have været, vides ikke.

bellen, nemlig Hans Ottesen-Ravn 1659. Han lod og opbygge en indlukt Stool her i Kirken over Baaben, hvor han sad, naar han sagte Herrens Huus, over hvis Overdeel staae med opbevarede Bogstaver i Træ udhuggede disse Ord: "Gud vær mig Syndere naadig og frie mig fra alt Ondt!" Reden om Stolen, langs med Foden, ere disse Ord ligeledes med opbevarede Bogstaver at see: "Gud være storlig lovet! Hans Ottesen Ravn No. 1661." Hvo der har givet Altertavlen her til Kirken, vides ikke; men at den har staaet i Kopangens Kirke og derfra hid forflyttet, maa man slutte af de Ord, som ere malede paa den, saaledes: "Er denne Tavle skienket og foræret Koupangens Kirke til Guds Navns Æres Ihukommelse af ærlige og velagte Mand Giøde Pedersen *) med sin Hustru Kirstine Pedersdatter No. 1609." De andre Titater med Messeskiorde, Messeshagel, Altersdug,

*) Denne Giøde Pedersen, Foged i Sogn, som saaledes gjorde Gaver til gudelig Brug, var sigtet saavel for Manddrab og Hor, som for Almuen's Udhjælp, som sees af en kongelig Befaling af 21de Aug. 1610, og i en anden af 11te Martii 1611 forbydes Lehnsherren i Bergen Niels Wind at bruge ham til nogen Bestilling paa Kongens Begne.

dug, skal en Præst efter anden her paa Stedet,
Tid efter anden, have givet.

Dette er alt hvis man om Justedalen veed
at bekjendtgjøre for nærværende Tid, hvis korte
lige Beskrivelse hermed endes.

Breums Præstegaard, den 11te Maji 1750.

M. Foss,

Pastor Justedalensis.

II.

Udtog af Magnus Theisse's *) Opteg-
nelser paa hans Reiser i Norge

1761, 62 og 63.

(Til Sammenligning imellem Liderne nu og da).

Om Christiania.

Den 8de Sept. 1761 kom til Christiania. Ste-
dets Brede er, efter Observation af n. f. **) Prof. Holm, som er ved Grændsekommissionen, 59° 55'. Længden holdes rimelig for at være 6 eller 7 Minuter Vesten for Kiøbenhavns Meridian.

Christiania Katedralsskole eier over 60000 Rdlr. foruden Kommunitetets Kapital.

Stadens Mængder: Inter offentlig Bibliothek. I den latinske Skole er et ringe Anlæg, som ikke er forsat; for den matematiske Skole

*) Gjorde Reisen i sit Fædreland i Selskab med Flø-
tow, med kongelig Understøttelse. Var Amt-
mand i Vister og Mandals Amt fra 1763 til
1771, og derefter i Nordre Bergenhus Amt
indtil 1779. Døde i Kiøbenhavn 1791.

**) n. f. staaer ofte i disse Optegnelser og skal vi
være ni fallor.